

उशना काव्यः। पवमानः सोमः। त्रिष्टुप्।

प्र तु द्रव परि कोशं नि षीद नृभिः पुनानो अभि वाजमर्ष।

अश्वं न त्वा वाजिनं मर्जयन्तोऽच्छा बर्हि रशनाभिर्नयन्ति ॥ ९.०८७.०१

प्र- प्रकर्षेण । परि- परितः । कोशम्- प्रतीकं प्रति । द्रव- सर । नि षिद- प्रतीके स्थापितो भव ।
नृभिः- नेतृभिरुपासकैः । पुनानः- पूयमानः । अभि- आभिमुख्येन । वाजम्- हव्यम् । अर्ष- गच्छ ।
अश्वं न- तुरगमिव । त्वा- भवन्तम् । वाजिनम्- गतिशीलम् । मर्जयन्तः- शोधयन्तः । बर्हिः-
दर्भासनं चित्ताकाशं वा । अच्छ- अभिलक्ष्य । रशनाभिः- चित्तदेशबन्धनैर्ध्यानाख्यदामभिः ।
नयन्ति ॥१॥

स्वायुधः पवते देव इन्दुरशस्तिहा वृजनं रक्षमाणः।

पिता देवानां जनिता सुदक्षो विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्याः ॥ ९.०८७.०२

स्वायुधः- वज्रपाणिः । देवः- द्योतनशीलः । अशस्तिहा- दुष्कीर्तिबाधकः । वृजनम्- उपद्रवात् ।
रक्षमाणः- पालकः । देवानाम्- द्योतनशीलानाम् । पिता- पालकः । जनिता- जनकः । सुदक्षः-
सुसमर्थः । दिवः- नभसः । विष्टम्भः- स्तम्भयिता । पृथिव्याः- भूम्याः । धरुणः- धर्ता । इन्दुः-
क्लेदनशीलो रसः । पवते- क्षरति ॥२॥

ऋषिर्विप्रः पुरस्ता जनानामृभुर्धीर उशना काव्येन।

स चिद्विवेद निहितं यदासामपीच्यं गुह्यं नाम गोनाम् ॥ ९.०८७.०३

ऋषिः- सूक्ष्मदर्शी । विप्रः- मेधावी । जनानाम्- मनुष्याणाम् । पुरेता- अग्रेसरः । ऋभुः-
उरुभासमानः । धीरः- धारणाकुशलः । काव्येन- दर्शनेन । उशनाः- वशी उपासकः । वश कान्तौ ।
आसाम्- तेषाम् । गोनाम्- चित्किरणानाम् । निहितम्- दृढहास्थापितम् । अपीच्यम्- अन्तर्गतम् ।
गुह्यम्- रहस्यम् । नाम- मन्त्रम् । सः- असौ सोमः । चित्- एव । विवेद- लभते ॥३॥

एष स्य ते मधुमाँ इन्द्र सोमो वृषा वृष्णे परि पवित्रे अक्षाः ।

सहस्रसाः शतसा भूरिदावा शश्वत्तमं बर्हिरा वाज्यस्थात् ॥ ९.०८७.०४

एष स्यः- सोयम् । मधुमान्- मधुरः । सोमः- रसः । वृषा- वर्षकः । इन्द्र- परमेश्वर । वृष्णे-
वर्षकाय । ते- तुभ्यम् । पवित्रे- शोधके प्रतीके । परि- परितः । अक्षाः- क्षरति । सहस्रसाः शतसाः
भूरिदावा- अनन्तसंभक्ता । वाजी- शोभनगतिः । शश्वत्तमम्- दृढम् । बर्हिः- चित्तासनम् । आ-
आभिमुख्येन । अस्थितात्- निषीदति ॥४॥

एते सोमा अभि गव्या सहस्रा महे वाजायामृताय श्रवांसि ।

पवित्रेभिः पवमाना असृग्रज्ज्वस्यवो न पृतनाजो अत्याः ॥ ९.०८७.०५

श्रवस्यवः- श्रुतिकामाः । न पृतनाजो अत्याः- युद्धजेतारस्तुरगा इव । एते- इमे । सोमाः- रसाः ।
अभि- अभितः । गव्या- चिद्रश्मिमयीः । सहस्रा- अनन्ताः । श्रवांसि- श्रुतीः । महे- महते ।
वाजाय- शोभनगतये । अमृताय- अमरणधर्माय । पवित्रेभिः- शोधकैः प्रतीकैः । पवमानाः-
पुनानाः । असृग्रन्- सृष्टा भवन्ति ॥५॥

परि हि ष्मा पुरुहूतो जनानां विश्वासरद्भोजना पूयमानः ।

अथा भर इयेनभूत प्रयांसि रयिं तुञ्जानो अभि वाजर्मर्ष ॥ ९.०८७.०६

पुरुहूतः- बहुभिर्हूत इन्द्रः । पूयमानः- शोधितः सन् । जनानाम्- उपासकजनानाम् । विश्वा भोजना-
सर्वान् भोगान् । परि असरत्- परिसरति । हि- खलु । अथ- तस्मात् । श्येनभृत- गरुडवाहन सोम ।
गरुडो मुमुक्षाप्रतीकः । तद्धृत रस । प्रयांसि- हव्यानि । आ भर- इन्द्रार्थमाहर । रयिम्-
दानयोग्यसंपदम् । तुञ्जानः- ददानः । वाजम्- हव्यम् । अभि अर्ष- अभिसर ॥६॥

एष सुवानः परि सोमः पवित्रे सर्गो न सृष्टो अदधावदर्वौ ।

तिग्मे शिशानो महिषो न शृङ्गे गा गव्यन्नभि शूरो न सत्वा ॥ ९.०८७.०७

एषः- अयम् । सोमः- रसः । सुवानः- निष्पन्नः । सर्गो न सृष्टः- प्रकृतिरिव विसृष्टः । पवित्रे- शोधके
प्रतीके । अर्वा- तुरगः सन् । परि अदधावत्- परिधावति । महिषः- महान् मृगः । तिग्मे- तीक्ष्णे ।
शृङ्गे । शिशानः- तीक्ष्णीकुर्वन् । सत्वा- बलवान् । शूरो न- योद्धेव । गा गव्यन्- विद्याजिज्ञासुः ।
अभि- अभिसरति ॥७॥

एषा ययौ परमादन्तरद्रेः कूचित्सतीरूर्वे गा विवेद ।

दिवो न विद्युत्स्तनयन्त्यभ्रैः सोमस्य ते पवत इन्द्र धारा ॥ ९.०८७.०८

एषा- इयं रसधारा । आ ययौ- आगच्छति । अद्रेः- स्थैर्यस्य । परमात्- श्रेष्ठात् । अन्तः । कूचित्-
कुत्रचित् । सतीः- निहितान् । गाः- चिद्रश्मीन् । ऊर्वे- स्वविस्तारभावनाय । विवेद- लेभे । अभ्रैः-
मेघैः । दिवो न विद्युत्- नभसस्तडिदिव । स्तनयन्ती- गर्जन्ती । इन्द्र- परमेश्वर । सोमस्य-
रसस्य । ते- तव । धारा । पवते- क्षरति ॥८॥

उत स्म राशिं परि यासि गोनामिन्द्रेण सोम सरथं पुनानः ।

पूर्वीरिषो बृहतीर्जीरदानो शिक्षा शचीवस्तव ता उपष्टुत् ॥ ९.०८७.०९

उत- अपि च । सोम- रस । पुनानः- पूयमानः । इन्द्रेण- आत्मीयेशनशक्त्या । सरथम्- शोभनमार्गे
रंहणशीलमुपासकम् । पुनानः- पावयन् । गोनाम्- चिद्रश्मीनाम् । राशिम्- समूहम् । परि यासि-
परिगच्छसि । जीरदानो- क्षिप्रदान । शचीवः- प्रज्ञावन् । उपष्टुत्- उपस्तुतः सन् । तव- भवतः ।
बृहतीः- महतीः । इषः- सदिच्छाः । पूर्वीः- सनातनीः । ताः । शिक्ष ॥९॥

Dr. Rangraji